

 КЕЛЛЕР

ЗЕЛЕНИЙ ГЕНРИХ

РОМАН

Харків
«Фоліо»
2014

ЧАСТИНА ПЕРША

Розділ перший

ПОХВАЛА ПРЕДКАМ

Мій дід був селянином, і батько мій народився у старовинному селі, що дістало свою назву від імені того алемана, який за часів поділу ріллі увіткнув у землю свій спис і збудував тут перший двір. Минули віки, і коли згас рід, що дав селу його назву, якийсь феодал зробив цю назву своїм титулом і збудував замок, про який ніхто не знає тепер, де він стояв; невідомо також, коли помер останній нащадок цього благородного роду. Саме ж село стоїть і до цього дня і зробилося навіть іще велелюднішим і жвавішим, аніж раніше; декілька десятків одних і тих же родових імен, що були в ходу ще у далеких прадідів, незмінно переходять із покоління в покоління і слугують усе більш численним онукам і правнукам. Маленьке кладовище, що розкинулося навколо давньої, але завжди ошатно побіленої церкви, за весь час жодного разу не розширювалось, і тепер його земля складається буквально з самих зітлілих кісток померлих поколінь; навряд чи знайдеться хоч одна грудочка на глибині до десяти футів, яка не була б свого часу плоттю людини, можливо, плоттю одного з тих орачів, що століття за століттям зорювали навколишні поля.

Втім, я дещо захопився й зовсім забув про ті чотири ялинові дошки, що кожного разу опускаються в землю разом із небіжчиком і ведуть свій рід від таких же давніх, як і саме село, зелених велетнів, що зростають на навколишніх горах; я забув далі згадати про грубе, але добротне полотно, що йде на саван; втім, і воно виросло на тих же рідних полях, тут

його і ткали і білили, а тому воно так само предмет сімейного ужитку, як і ялинові дошки, і не заважає землі нашого кладовища бути такою ж прохолодною та чорною, як і всяка земля. Вона суцільно вкрита найсоковитішою зеленою травою, а троянди та жасмин розрослися тут так шалено і в такій дикій привабливості, що свіжу могилу не треба прикрашати окремими кущиками, — її просто прорубують у квітучій гущавині, і тільки могильник зможе знайти в цих чагарниках місце, яке можна перекопувати наново.

Село не налічує і двох тисяч жителів; великі групи односельців, по декілька сот душ кожна, носять однакові прізвиська, але всього лише двадцять—тридцять із них вважають одне одного родичами, бо рідко хто пам'ятає спорідненість далі прадіда. Потрапивши з незбагненої п'їтьми небуття на яскраве світло сонця, ці люди гріються його теплом і прагнуть узяти від життя що можуть, щось роблять, за щось борються і знову йдуть під могильний покров, коли настає їх черга. Вражаюча схожість їх носів достатньо красномовно говорить про те, що у них неодмінно має бути не менше тридцяти двох спільних предків, які утворюють безперервну родовідну лінію, але, переконавшись у цьому, вони зовсім не прагнуть з'ясувати, в якому порядку їх предки йшли один за одним, а вважають за краще потурбуватися про те, щоб цей живий ланцюг не обірвався на них самих. Тому-то вони знають усілякі місцеві перекази та дивовижні історії й можуть розповісти їх в усіх подробицях, зате не знають, як і чому їх дід одружився саме з їх бабцею. Кожне вважає, що воно само собі має завдячувати всіма своїми добродіями або принаймні тими якостями, які — відповідно до його способу життя — уявляються йому добродіями; що ж до вад, то у селянина не менше причин бажати, щоб вади його батьків було забуто, ніж у пана, бо, незважаючи на свою зарозумілість, останній часом така ж грішна людина, як і всі ми.

Село оточують з усіх боків великі польові та лісові угіддя, що становлять багате, невичерпне джерело достатку для його мешканців. Розміри цих володінь здавна коливалися

приблизно в одних і тих же межах; щоправда, час від часу яка-небудь видана на сторону дівчина відносить із собою частину багатств, зате сільські женихи нерідко йдуть добувати собі наречених миль за вісім в окрузі, прагнучи не лише повністю відшкодувати втрачене, але і сприяти тому, щоб населення села зберігало належну різноманітність характерів і рис обличчя, і виявляють при цьому глибшу та мудрішу турботу про здорове продовження роду, ніж патриції або купці інших багатих міст або монархи Європи.

Та все ж розподіл власності зазнає з року в рік деяких змін, а за кожні півстоліття змінюється до невпізнання. Діти тих, хто вчора був убогим, нині — сільські багатчі, а назавтра їх нащадки насилу прагнуть утриматися в межах середнього достатку, щоб потім або збідніти остаточно, або знову вознестися.

Мій батько помер дуже рано, і мені не довелося почути від нього, що являв собою мій дід; тому я знаю про цю людину тільки те, що в ті часи і для нашої сім'ї настала черга впасти в чесну бідність. Мені не хотілося б звинувачувати в цьому мого прадіда, про якого я вже й зовсім нічого не знаю, і я далекий від думки, що він був який-небудь вітрогон, найскоріше причина в тому, що його статок виявився роздробленим між численними спадкоємцями; і справді, у мене є безліч троюрідних і чотириюрідних братів, у яких я сам насилу розбираюся; чіпкі, як мурашки, вони тепер уже видерлися з нужди і збираються знову заволодіти більшою частиною своїх спадкових земель, неодноразово порізаних межами. Деякі з них, ті, що старші, встигли за цей час розбагатіти, а їх діти — знову впасти в убогість.

У ту пору Швейцарія вже зовсім не була схожа на ту країну, яку секретар посольства Вертер побачив свого часу такою жалюгідною, і якщо весняні сходи французьких ідей сховалися під нескінченним снігопадом австрійських, російських і навіть французьких ордерів на постій, то наполеонівська конституція принесла з собою м'яке пізнє літо і не перешкодила моєму батьку, який пас тоді корів, одного пре-

красного дня розлучитися з ними й вирушити в місто, щоб вивчитися там чесному ремеслу. Відтоді односельці надовго спустили його з очей, бо, з честю завершивши нелегкі роки навчання і ставши майстерним каменярем, він віддався сміливим мріянням молодості, що все більш владно кликали його в незвідану далечінь, і, пустившись у мандри, побачив чимало чужих країв. Тим часом битва під Ватерлоо вже відшуміла, і під тихий шелест зроблених із паперу бурбонських лілій у Європі зажеврїла блакитнуватим мерехтінням церковних свічок зоря нової епохи, що поступово осяяла своїм тьмяним світлом також і всі куточки Швейцарії.

Село, де народився мій батько, не уникнуло загальної долі: ще так нещодавно, в дев'яностих роках, його жителі раптом виявили, що з незапам'ятних часів вони теж живуть у республіці, а тепер до них урочисто в'їхала поважна мадам Реставрація з усіма своїми коробками та шабатурками і влаштувалась у цьому гніздечку якнайзручніше. Тіністі ліси, гори та долини, чарівні куточки, ніби створені для звеселянь, прозорі води багатой рибою річки, а навкруги — привільні простори, де принади цього живописного ландшафту повторюються ще і ще раз і де досі ще красується декілька населених замків, — усе це притягало натовпи гостей, які наїжджали з міста в будинки місцевих панів, аби пополювати, половити рибу, поспівати, потанцювати, попоїсти й попити вина. Пані не були тепер обмежені у своїх рухах, оскільки розсудливо вирішили не згадувати більше про ті моди, які революція здала в архів, і замість кринолінів і перук стали носити, — щоправда, в тих місцях із деяким запізненням, — грецьке вбрання часів Імперії. Селяни зі здивуванням дивилися на своїх знатних співвітчизниць, одягнених у білі прозорі хітони богинь, на їх дивовижні капелюшки та не менш дивні талії, що починалися відразу ж під пахвами. Ці аристократичні порядки процвітали особливо в домі пастора. Сільські священники реформованої швейцарської церкви нітрохи не скидалися на тих боязких і жалюгідних бідняків, якими були їх побратими по сану на протестантській Пів-